

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KUT İNANCI VE KUT AKTARMA YOLLARI

KUT BELIEF AND WAYS OF KUT TO TRANSFER IN TURKISH CULTURE

Mehmet ÇERİBAŞ*

ÖZ: Türk inanç ve düşünce sisteminde en dikkat çekici, anlam çerçevesi oldukça geniş, anlaşılması güç, hatta üzerinde itilafların olduğu kut kavramının doğru ve derinlemesine tahlil edilmesi, bu kavramla ilgili özgün tasnif ve çıkarımların yapılması, Türk kültür bilimi açısından büyük önem arz etmektedir. Gök Tanrı'yı kozmik katmanların en üstünde gören Türk inanç sistemi, kut'un kaynağını da ona bağlamakta, hatta Gök Tanrı'da bulunan bu kutsal/büyüsel gücün (kut/mana) yine Gök Tanrı tarafından seçilmiş kişi ve varlıklara verildiğini veya aktarıldığını ileri sürerek bir meşruiyet zemini oluşturmaktadır. Türk inanç sistemine göre kutsal ve sihrî mahiyete sahip bu kut'u (mana) elde etmek için bu güçlerin takdirini kazanmak, onları memnun etmek, onlara yalvarmak/yakarmak, onların rızasını almak gerekiyordu. Bunun için bu güçlere yönelik birtakım ayinler yapmak, saçılar sunmak, kurbanlar vermek gerekiyor ve böylece kaderin yönü de belirlemiş oluyordu. Türkler kutsal ve ilahi varlıklardaki kut'un (mana) onların yeryüzündeki temsilcisi olan bazı kişilere de verildiğine, bu gücün kişilerden de başka kişi/kişilere aktarılabilceğine inanıyorlardı. Ancak bu gücün aktarılması için bazı şartların yerine gelmesi gerekmekteydi. Bu kutun aktarılması için seçilmiş olmak, ahlaklı olmak, yiğit olmak, iyiliksever, yardımsever olmak, cesur olmak; kısacası kutlu varlıkların istedikleri niteliklere, bilgi ve becerilere sahip olmak gerekiyordu. Bu niteliklere sahip seçilmiş kişilerin başında peygamberler geliyor, onları krallar, hakanlar, din adamları takip ediyordu. Cesaret ve Tanrı'ya teslim edilmiş iradeleri ile destan kahramanları, ahlak timsali kişilikleriyle evliyalar; bilgi ve beceri timsali meslek pirleri, âşıklar/destancı ozanlar ve halk hekimleri gibi kişiler de bunları izliyordu. Bu kişiler Tanrı'dan doğrudan doğruya kut alabildikleri gibi, dolaylı şekilde de (ikincil yolla: kut alandan kut alarak) bu kuta sahip olabiliyorlardı. Türk kültüründe her ne şekilde olursa olsun kutun aktarılması birtakım tipik yol ve yöntemlerin oluşmasına, bunların zamanla kalıplaşmasına da zemin hazırlamıştır. Kut aktarmanın söz konusu olduğu yol ve yöntemlerin başında ışık (nur), bade, kan, bakış, temas (el alma, el verme vb.), tükürük, nefes, toprak, kum, asa (değnek/sopa) gibi araç ve gereçler kullanılıyordu. Bu çalışmada Türk inanç ve düşünce sistemine ait kut kavramı ele alınacak, bir meşruiyet kaynağı olarak kut'un elde edilme veya aktarılma yolları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Türk inanç sistemi, kut kavramı, kut inancı, kut aktarma yolları.

ABSTRACT: The fact that analysis in depth and properly of the term "kut", which is remarkable in Turkish system of belief and thought, of which semantic framework is rather extensive, which is complicated, and even over which conflicts have occurred and that unique classifications and inferences are made on this term; are of great importance in terms of Turkish cultural science. Turkish system of belief which sees Tengri (Blue Heaven) at the topmost of cosmic layers

* Prof. Dr. – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü / Nevşehir – m.ceribas@gmail.com (Orcid ID: 0000-0002-0002-2117)

attributes also source of kut to it, and even forms a justification basis, putting forward that this sacred/magical power (kut/mana) which Tengri has is given or transferred to the chosen persons or entities/beings by Tengri again. In order to obtain this kut (mana) which has a sacred and magical quality according to Turkish system of belief, it was supposed to win these powers' approval, to satisfy them, beg/invoke them, and to receive their consent. For this, it was supposed to conduct certain rites for these powers, offer vows (saçı) or to give sacrifices, and therefore it was becoming to have determine direction of fortune/fate. Turks believed that kut (mana) in sacred and divine beings is given to some persons who were their representative in the Earth, and that this power would be able to be transferred from persons to other person/persons. But, some conditions needed fullfilling so that this power could be transferred. In order for this kut to be transferred, it was supposed to be chosen, to be ethical, to be valiant, to be benevolent, to be helpful, to be brave; in short, to have qualities, knowledge and skills which the blessed beings wanted. Prophets are the leading chosen persons having these features, and followed by kings, khans, religious functionaries. These are followed by persons, such as epic heroes with their braveness and will, delivered to God; saints with their personalities, a moral examplar; occupational sages, a knowledge and skill examplar; ashiks/epical minstrels and folk healers etc. These persons could have indirectly this kut (in secondary way: by taking kut from the one who had taken kut) as well as they could take directly kut from the God. In Turkish culture, by any means, transferring kut paved the way for certain typical ways and methods to occur and these to become stereostyped/cliche over time, too. The leading ways and methods where there was kut transfer are tools and materials such as light (divine light), bade (love, wine), blood, look, touch (taking a hand, giving a hand etc.), saliva, breath, soil, sand, rod (stick/verge) etc. In this study, we will address the term "kut" belonging to Turkish system of belief and thought, and will dwell upon ways of kut to obtain and transfer, as a source of justification.

Keywords: Turkish culture, Turkish system of belief, the term kut, kut belief, ways of kut to transfer.

1. Giriş

Kaynaklar eski Türklerde ruh ve can kavramının tin (nefes) sözcüğü ile ifade edildiğini bildirmektedir (Aça, 2016: 479-493). Türklerin düşünce sistemine göre tin'in sadece insanlarda değil, bütün varlıklarda olduğu kabul ediliyor, söz konusu tin ölüm anında bedeni terk ediyor, uyku ve hastalık anında ise geçici olarak bedeni terk ederek kendi bedenine geri dönebiliyordu. Türklerin düşünce sistemine göre (tin) bütün canlı varlıklarda; süne, sadece insanlarda, kut ise her şeyde bulanarak bulunduğu varlıklara kutsiyet kazandırmakta idi (Gökbel, 2012: 44-45). Türklerde ruh, insan öldükten sonra göğe yükselmektedir. Çoğu kez bir kuş şeklinde tasavvur edilen ama gerçekte şekli ifade edilemeyen ruh, Türk topluluklarında kut şeklinde de düşünülmüştür. Başkurtlar kut'u, "insana hayat, sağlık ve mutluluk getiren ruh" şeklinde tarif etmekte ve Türk topluluklarında kut'un (ruh), insanın kalbinde (kendinde), kanında ve iskeletinde (kemiğinde) olduğu kabul edilmektedir (Deniz, 2012: 468; Roux, 1994: 136). Bu yüzden Türkler kanı ve kemiği kutsal görüyorlar, mezarı kemikle ifade ediyorlar, kanın akıtılmasını da tabu sayıyorlardı. Bu durum hayvanlar için de aynı idi. Kurban edilen hayvanların kemikleri atılmıyor, kanı dökülmüyordu. Dede Korkut Kitabı'nda "attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı" ifadesinde geçen "kırdırdı" sözü adeta buna işaret ediyordu. Şamanlığa geçiş rüyalarında da ağızdan kanlı köpükler akarak et

kemikten ayrılıyor, et yok oluyor, erginleme için sabit kalan iskeletin üzerine yeni kan ve et inşa ediliyordu (Ergin, 2004: 86) .

Kut'un birçok kaynakta yaşam gücü anlamında kullanıldığı da görülür. Türk kozmogonik düşüncesine göre ilk neden belirlediğinde bundan yokluk ve yokluktan ilk monad (tek varlık) türemiştir. T'ai-chi denen bu varlıkta bazı ilkeler bulunmakta idi. Bu ilkeler harekete geçtiğinde yaruk (ışık) ve kararık (karanlık) ilkeleri belirir. Yarısi beyaz yarısi siyah ve daire şeklinde tasavvur edilen bu yaruk ve kararık ilkelerinin ana ve ata'ya benzetilen nefesleri sekiz yönden esen rüzgârlarla birleşince *toprak, su, ateş, ağaç ve maden* olarak bilinen beş unsur meydana gelmiştir. Bu unsurlara *kök, ruh, aile* anlamına gelen tös, kut ve oğuş gibi isimler verilmekte idi (Yıldız Altın, 2021: 85; Esin, 2001: 24).

Kırgızlar arasında kut denen nesnenin talih getirdiğine inanılmaktadır. Buna göre koyu kırmızısı, peltemsi nesneye kut denilmekte ve onun obanın tepesindeki açık yerden (tündükten), obanın içindeki kolomtoya (ocağa) düştüğüne, bunu yakalayan kişiye şans getirdiğine inanılır. Kırgızların inancına göre bu nesneyi ancak iyi insanlar yakalayabilir. Kötü insanların elinde o nesne *gait* parçasına döner. Kut kimi zaman kişiyi koruyan muska anlamına da gelmektedir. Buna göre içinde kurşun bulunan yedi sedef düğmenin dikildiği bez parçasına kut adı verilmektedir (Yıldız Altın, 2021: 86; Yudahin, 1998: 527).

Kut, yaratıcının lütfettiği ilahi bir güç olarak da tanımlanmıştır. Türk inanç sistemine göre yaratıcı bu gücü herkese vermemiş, seçtiği kişilere bahşetmiştir. Bu güç o kişinin hayattaki başarısını da garanti altına almıştır (Yıldız Altın, 2021: 87).

Divitçioğlu (1987: 60-61), Kutadgu Bilig ve Divânu Lügati't-Türk'teki kut almak (mesut olmak), kut-atmak <kutlu olmak, devlet sahibi olmak>, kut-garmak <kurtarmak>, kut-ulmak <kurtulmak>, kut-urmak<kudurmak, azmak, yoldan çıkmak> kelimelerinin anlamlarına bakarak kut'un iki yönlü olduğunu, hem sacre (kutsal) hem de profane (kutsal dışı) kategorilerini ifade ettiğini, özetle kut'un hem kendisini hem de karşıtını içerdiğini; kut, kutsalı gösterdiği gibi kut-ulmayı<kurtulmayı>, yani ondan uzak kalmayı da kapsamaktadır, demektedir.

Karabalsagun Yazıtı'nda geçen *Kök Tengirde kutum yuyka boltı, yağız yerde yolım kısqa boltı: Gökte kutum yufka oldu, kara yerde yolum kısa oldu*" ifadelerinden yola çıkan Alimov, bu yazıttaki kut kavramının insanı gökyüzünde koruyan bir şemsiye gibi olduğunu ileri sürmekte ve kut'un incelenmesi ve delinmesi insanın kaza ve musibetlere karşı savunmasız kalacağı anlamına geldiğini söylemektedir (Alimov, 2015: 33; Yıldız Altın, 2021: 87).

Beydili, Baskakov'a dayanarak kut kelimesinin Altayca olduğunu ve Altaycada "can, tanrı, ilah" anlamlarına geldiğini; Sibiryaya, Kafkas, Türkmen ve diğer Türk boylarının geleneksel görüşlerinde "hayat gücü, ruh, can, hayat verici, bereket, bolluk, saadet, mutluluk" anlamlarını ihtiva ettiğini,

kavramın Eski Türkçede “kutsal, mukaddes”, Saha (Yakut) mitolojisinde ise “Tanrıdan gelen hayat gücü, başlangıç” olarak düşünüldüğünü ileri sürer (Beydili, 2004: 359-361). Kut kavramı Divânu Lügati’t-Türk’te kut: talih ve şans anlamlarıyla kullanılmakta ve Kaşgarlı Mahmud kut’la ilgili olarak şu siiri vermektedir:

Kut kuwig berse idim kulınga,

Künde ışı yüksepen yokar agar

Diyor ki: Allah kuluna baht ve talih verirse onun işleri her zaman yükselir (Ercilasun, Akkoyunlu: 2015: 263).

Kut kelimesinin ruh, ruhi-manevi kuvvet, cesaret, şans, saadet, uğurlu, talih gibi anlamları bulunmaktadır. A. Donuk kut kelimesine Vambery ve Thomsen’in “saadet”, Ziya Gökalp’in ilkel cemiyetlerde mana’ya benzeyen anlamında “mukaddes”, Köprülü ve Barthold’un “saadet” ve “baht”, Kutadgu Bilig’de hükümdarlara ait “haşmetmeab” (haşmet sahibi, majeste), R. R. Arat’ın “mesut olma”, Menges’in “saadet, baht”, Von Gabain’in “saadet”, Giraud’un “talih, mutluluk”, Rasonyi’nin “saadete ulaşma”, A. Bombacı’nin “şans, kader, talih”, Caferoğlu’nun “saadet, devlet, ikbal”, B. Ögel’in “talih ve devlet” manaları verdiğini söylemektedir (Donuk, 1988: 79).

Kutadgu Bilig’de Tanrı’nın öne çıkarma ve kut verme özellikleri El-Mukkaddim, El-Muiz, Er-Râfi, El-Hadi, En-Nur, Er-Reşid’le ifade edilir. Bu sıfatlar Tanrı’nın yaratılmışlar içerisinde bazı kişileri ön plana çıkardıklarını, onları yücelttiğini, onların gönüllerini iman ve irfanla doldurduğunu, onları yüksek hakikatlerden haberdar ettiğini, onları hayırlı yollara sevk ettiğini anlatır. Kutadgu Bilig’de bu anlamda *köz suvı* (izan, akıl, anlayış anlamında), şeref anlamında *yüz suvı*, lütfetmek anlamında da *edgü tutmak* kavramları kullanılmaktadır. Kutadgu Bilig’de Tanrı’nın hükümdara kut verme özelliği el-Mukkaddim, el-Muiz, er-Râfi, El-Hadi ve el-Hakem’le ifade edilir. Bu sıfatlar her şeye hükümünü veren Tanrı’nın hükümdara da hükümdarlık hükümünü verdiğini anlatır. Bu manda kitapta *terken kutı* (kut verilmiş hükümdar) ve *edgü törülüg* (iyi töreli) ifadeleri kullanılır (Savran, 2016: 413).

Doğu Hun Devletinde hükümdarın *Tengri Kut* unvanını taşıdığı bilinmektedir. Kapagan Kağan ve ilk Kutluk Bilge Kül’ün “kutluk” unvanlarını aldığı, Türgiş hakanlarına da bu unvanın verildiği tarihi kayıtlarla sabittir. Cüveyni tarafından kaydedilen Uygurların Göç destanında Uygur hakanlarına *İdi Kut* unvanı verildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımlardan söz konusu kavram hakanların bir unvanı olarak “devlet başkanı, devlet idarecisi” gibi anlamlar ifade ettiği, siyasi hâkimiyeti ve devlet idare eden gücü göstermesi açısından da önem arz etmektedir (Yıldız Altın, 2021: 88).

1476 yılında yazılmaya başlanan Tevârih-i Âl-i Osman kitabında Osman Gazi’nin “Eğer Hak Teâlâ beni padişahlığa eritirirse benim neslim dahi bu alameti görüp kabul etsinler (Atsız, 1985: 18; Yıldız Altın, 2021: 89) ifadesinden Türklerin İslam medeniyeti dairesine girdikten sonra da eski töre ve inançlarını devam ettirdiğini, hakanlık makamının Allah (Tengri)

tarafından bahşedilen bir unvan olduğuna dair inancının kendini koruduğunu görmekteyiz.

Türk kültüründe kut kavramının yönetim erki için kullanıldığında onun kağan veya hakanın bedeninde somutlaştığı görülmektedir. Potapov, kutsal karizma tasavvurunu yansıtan ve kut'la birleştirilen bu unvanların göçebe çevrede iktidarı güçlendirmek için kullanıldığını, halk tefekküründe üst düzey yöneticilerde ve aristokrat çevrelerde kut olduğu inancının bu şekilde pekiştiğini iddia etmektedir (Potapov, 1996: 233; Yıldız Altın, 2021: 89).

2. Türk Kültüründe Kut Aktarma Yolları

Türk inanç sisteminin Gök Tanrı, yer-su ruhları ve atalar tapımı gibi üç temel üzerine inşa edildiği kabul edilmektedir. Türkler-Gök Tanrı başta olmak üzere- ruhi varlıklarla ilgili yukarıdan aşağı olmak üzere onlardaki majik gücü (kutsal/büyüsel güç/mana) esas alarak bir nitelendirme ve seviye belirleme yoluna gitmişlerdir. Türklerin inanç sistemine göre bu kut (mana) yüklü bu güçlerle iyi geçinme, bunları memnun etmek için birtakım ayinler yapma, kurbanlar sunma ve bu varlıkları kendi lehlerine döndürme büyük önem taşımakta idi. Türkler bu varlıklardaki kut'un (mana) birtakım insanlara da verildiğine, bu gücün insanlardan da başka insanlara aktarılabilmesine inanıyorlardı. Türk inanç sistemine göre bu gücün aktarılması için insanların bu kutsal varlıklar tarafından seçilmesi, bu varlıkları memnun etmesi, onların rızasını alması, onları kızdıracak iş ve işlemlerden uzak durması gerekmektedir. Bu niteliklere sahip insanlar arasında başta peygamberler olmak üzere; krallar, hakanlar, din adamları, destan kahramanları, evliyalara, meslek pirlere, âşıklar/destancı ozanlar ve halk hekimleri gibi kişiler vardı. Bu kişiler Tanrı'dan doğrudan kut alabildikleri gibi, dolaylı şekilde de (Tanrı'dan kut alanlardan alma) bu kuta sahip olabiliyorlardı. Türk kültüründe İster doğrudan isterse dolaylı şekilde olsun kutun aktarılması birtakım tipolojik yol ve yöntemlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kut aktarmanın söz konusu olduğu yol ve yöntemlerin başında ışık (nur), bade, kan, bakış, temas (el alma, el verme vb.), tükürük, nefes, toprak, kum gibi araç ve gereçler kullanılıyordu. Bu çalışmada Türk kültür evreninde kut inancı ve kut aktarma yolları üzerinde durulacak ve bu yolların tipolojisi ortaya koyularak bir tasnif denemesi yapılacaktır.

2.1. Nur Yoluyla Kut Aktarma

Peygamberler, büyük epik ve kültür tipi kahramanlar Tanrı'dan aracı kullanmadan kut alma yetkisi verilmiş kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininde de Hz. Peygamber, Allah'ın nurundan (kutundan) yaratılmış, bu nur silsile yoluyla bütün peygamberlere aktarılmış, sonra da yine kan yoluyla babası Abdullah'a, babasından da

annesine nakledilmiştir.¹ Allah'ın kutu olan bu nurun Hz. Peygambere Allah tarafından doğrudan verildiğın gösteren birtakım işaretlerin olduğu ve Hz. Muhammed'in bu işaretlerle zuhur ettiği İslam bilginleri ve tarikatları tarafından kabul edilmektedir. Hz. Muhammed'de peygamberlik mührünün bulunması, nurlu bir yüze sahip olması, bulutların sürekli olarak üzerinde dolaşması gibi mucizevi işler aslında bu kut'un varlığını haber veren unsurlar olarak görülebilir (Çeribaş, 2019: 50-51).

Oğuz Kağan Destanı'nın Şecere-i Terâkime anlatısında da peygamberlere has bu durumun epik kahramanlara özgü anlatıldığı görülmektedir. Anlatıya göre Oğuz Kağan, ay ve güneşten daha güzeldir. Annesini üç gece emer bir daha emmez, rüyasında annesine "Anne Müslüman ol, eğer olmazsan, ölsen de ölüşüm, senin memeni emmem" diye seslenir. Kahramana ad verme töreninde Oğuz bir yaşında iken dile gelir ve "Benim adım Oğuz" diyerek kendi adını ilan eder. Dile gelip konuşmaya başladığında Allah Allah diye söylenmeye başlar (Ebulgazi Bahadır Han, 1996: 235-236). Anlatıda kahramanın bu şekilde gösterdiği mucizevi hareketler ve davranışlar ona Tanrı kutunun (nurunun) verildiğine işaret etmektedir.

Dede Korkut Kitabı'nın mukaddime bölümünde Dede Korkut'tan bahsederken "Resül Aleyhisselâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzuñ ol kişi tamam bilicisi-y-di. Ne dirse olur-idi. Gayıpdan dürlü haber söyler-idi. Hak Teâla anıñ könlüne ilham ider-idi." (Ergin, 2004: 74) İfadeleri geçmektedir ki bunların içinde "Resül aleyhisselâm zamanına yakınlık" ve "onun gönlüne ilham edilme" sözleri Dede Korkut'ta da Allah'ın nurunun zuhur ettiğini, onun Peygamberin zamanına yakın bir zamanda (kutsal zaman) dünyaya geldiğini, peygamberlere verilen nurun ona da verildiğini ve bu sayede gapten haber verme yetkisine sahip olduğunu anlamaktayız.

Dilimiz de kullanılan ışık, aydınlık (yaruk yaşık) kelimeleri de kut'un nur yoluyla aktarılmasına işaret etmekte olup Türklerin inancına göre bu nur daha çok bir ışık (yaruk/yaşuk) şeklinde gökten gönderilmekte veya gökten inmektedir. Oğuz Kağan destanının Uygur harfli metninde Oğuz

¹16. yüzyıl eseri olan Mecmû'üt-Tevârih'te bu kısım şöyle nakledilmektedir: "Âlemde ilk yaratılan şey nur imiş. Bu nur, Hz. Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in nuru idi. Bu nur, Hz. Âdem Aleyhissalatu ve Sellem'in alınına emanet olarak koyulmuş. Ondaki nur babadan oğula geçerek önce Şis Aleyhisselâm'a geçti. Ondan Yunus peygambere, ondan Kınan'a, ondan Mahlail'e, ondan Zida'ya, ondan İdiris Aleyhisselâm'a, ondan Uh-Nuh'a, ondan Matusluh'a, ondan Malik'e, ondan Nuh Aleyhisselâm'a, ondan Arım'a, ondan Arfahiş'd'e, ondan Hud Aleyhisselâm'a, ondan Omar'a, ondan Şalih'e, ondan İzan'a, ondan Aştaş'a, ondan Tarih'e, ondan Azra'ya, ondan İbrahim Aleyhisselâm'a, ondan İsmail Aleyhisselâm'a, ondan Kızar'a, ondan Camil'e, ondan Kamşay'a, ondan Ardut'a, ondan Adın'a, ondan Uluv'a, ondan Nizar'a, ondan Muzar'a, ondan İlyas'a, ondan Mudrik'e, ondan Huzaym'a, ondan Nazır'a, ondan Ardut'a, ondan Malik'e, ondan Kamar'a, ondan Galip'e, ondan Luay'a, ondan Kaab'a, ondan Murra'ya, ondan Kilap'a, ondan Kusay'a, ondan Abdımanaf'a, ondan Haşım'e, ondan Abdulmuttalip'e, ondan Abdullah'a, o nur Abdullah'tan Âmine'ye geçti." (Çeribaş, 2019: 50).

Kağan'ın doğumu sırasında annesinin gözü parlamakta, kendi yüzüne de bir nur yansımakta² yine aynı destanda ikinci eşi de bir Tanrı'ya yakardığı ve yalnız olduğu bir anda bir ışık huzmesi içinde kendisine gönderilmektedir.³

2.2. Kan Yoluyla Kut Aktarma

Kan yoluyla kut aktarma inancı, kut'un bazı kişilere doğuştan verildiği ve biyolojik yolla aktarıldığı inancına dayanmaktadır. Bu inanç "kut'un biyolojik aktarımı" olarak da adlandırılabilir. Türklere göre ruh ya kemikte ya da kanda bulunurdu. Bu nedenle Türkler kurbanların kemiklerini kırmazlar, kanını akıtmazlardı. Animist Türklerin süyek/söök/sümük adını verdikleri kurban kemikleri asla kırılmaz, etleri eklem yerlerinden ayrılır, kemikler toplanarak toprağa geri gömülürdü. Eski Türk düşünce ve inanç sisteminde gerek canın-tinin kemikte olması gerekse yeniden dirilişin sembolü olması sebebiyle kemiğin kırılmadan gömüldüğü, kutsal nehirlere atıldığı ya da ağaçlara asıldığı durumlar söz konusudur. Kemiklerin kırılması ya da parçalanması bereketin, başarının ve üremenin sonunu getireceğine olan inançla açıklanmıştır. Bazı Türk toplulukları kurban edilen hayvanın kemiklerini ormandaki bir ağaca asarken, bazı bölgelerde kurban hayvanının kemiklerinin hatta dil, kalp, ciğer gibi organlarının da korunaklı bir yere gömülmesi söz konusudur (Harva, 2015: 443; Köse, 2019: 155). Saha Türklerinde ev ya da çadır inşa edilen yerde kurban kesilir. Evin ocak bölümü yapılırken kurban sunulduğu ve sunulan bu kurbanın kanının ocağın üzerine sürüldüğü araştırmacılarca tespit edilmiştir (Ögel, 1995: 505'ten Köse, 2019: 157). Benzer şekilde, Anadolu kültür coğrafyasında, yeni bir bina inşa edilirken veya temeli atılırken, yeni bir araba alındığında kurban sunulması da bir gelenek olarak varlığını korumaktadır. Kurban sunulduktan sonra kanın arabaya, kişinin alnına, evin duvarına sürülmesi, koruyucu ruhun kanda olduğuna işaret etmektedir. Anadolu'daki bu kurban ritüellerinde kurban hayvanının başı ve ayakları binanın temeline gömülmek suretiyle şeytani varlıklardan gelecek belaları defetme işlemi gerçekleştirilmiş sayılırdı (Köse, 2019: 157).

Türk inanç ve düşünce sisteminde kan yoluyla kut aktarma büyük oranda soy esasına bağlı olarak düşünülürdü. Türkler, kutlu kişilerin (kemiğinde/kanından kutsal olan kişilerin hakanların, boy beylerinin, hekimlerin, şamanların, dedelerin) kendisinden sonraki kişilere kan yoluyla kut'u doğrudan aktardıklarına, bu kutla birlikte onların çocuklarına da bazı üstünlüklerin doğuştan verildiğine inanmaktadır. Türk kültüründe görülen

² Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözleri parladı, doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök, ağzı ateş gibi kızıl, gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi. Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi bir daha emmedi (Bang ve Arat: 1936: 11).

³ Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında) ateşli ve parlak bir beni vardı, Demirkazık yıldızı gibi idi (Bang ve Arat: 1936: 13).

ak süyek/aksünük/kara süyek/karasünük (akbudun/karabudun) adlandırılmaları tamamen bu kut anlayışına bağlı olarak gelişmiş adlandırmalardır. Bu inanış günümüzde de devam etmekte, halk hekimliği yapan kişilerin, sağaltma ocaklarının, bazı meslek erbablarının (dedelik, âşıklık, şamanlık, bakışlık gibi) kan yoluyla mesleği icra etmelerinin mümkün olduğu, bu kabiliyetin bunlara en başta Tanrı tarafından verildiği ve kan yoluyla bütün nesillerine geçtiği inancına işaret etmektedir (Köse, 2021: 145-146).⁴

Kan yoluyla kut aktarmanın ikinci yolu burundan veya ağızdan çıkan kandan gebe kalma biçimindedir. Cinsel temasın mümkün olmadığı durumlarda kut'lu kişinin kanının yutulması ile hamile kalma ve o kişiden neslin yürümesi ve o nesli kutlu sayma Türk kültüründe görülen bir durumdur. Hacı Bektaş Velayetnâmesine göre Hacı Bektaş Suluca Karahöyük'te bilgin bir kişi olan İdris ile "âhîret hatunlarından" olan karısı Kutlu Melek (Kadıncık) tarafından misafir edilmiştir ve buradaki ifadelere göre de hiç evlenmemiş, yani mücerred olarak göçmüştür. Maamafih bir yerde, Hünkâr'ın bir gün abdest alırken burnunun kanadığı: Kadıncık'tan bu abdest suyunu ayak değmeyecek tenha bir yere dökmesini istediği, bunun üzerine Kadıncık Ana'nın bu suyu o görmeden içip leğeni tekrar götürdüğü, Kadıncık'ın bu suyu içtiğini anlayan Hünkâr'ın sorusu üzerine, "erenlere ne malûm değil, erenlerden artanın bir yudumunu bile dökecek yer bulamadım, ancak kamımı buldum" dediğini, Hünkâr'ın da "bizden umduğun nasibi

⁴ Eski Türklerde soyu üstün olanlara ve kut verilmiş kişilere ak sünekler/süyekliler adı verilmekte, halk için de kara süyekliler tabiri kullanılmakta idi. Kazak ve Kırgızlarda söz konusu anlayış devam etmekte olup Kazaklarda işanlık (şeyhlik/dedelik) yapacak kişinin ak süyek olması gerektiği, ak süyek mensup onların ancak işan olabileceğine inanılmaktadır. Kazakda işanlar Anadolu Alevi geleneğinde olduğu gibi soylarını Hz. Ali ve Hz. Muhammed'e bağlamaktadırlar (Çınar, 1996: 55). Kazaklar arasında Hocalar adı verilen grup da kendisini Arap soyuna dayandırarak kut sahipleri olarak görmekte, hatta Anadolu'daki Alevi geleneğine benzer şekilde dışarıya kız verip dışardan kız almamaktadırlar. Söz konusu hocalar grubu Özbekler arasında da yaygın olup onlar da aynı şekilde davranmaktadırlar. Orta Asya Türk devletlerinde Cengiz ve çocukları da ak süyekliler olarak kabul edilmiş, bu nedenle hakanlar kendilerini Cengiz evladı olarak nitelendirmişlerdir. Kırgızlar arasında da durum aynı olup Kırgızlarda yöneticiler (manaplar, biyeler) ak süyekliler (Kırgızca ak söök) kümesinden kabul edilmiştir. Hatta Kırgızlara göre bu ak süyeklilerin yanında onlara danışmanlık/bilgelik yapan, onlar adına bir yönetim görevini yerine getiren aksakallılar terimi de gelişmiştir. Aksakallık makamı 19. Yüzyılda Hokand Hanlığında bir idari kurum olarak da görülmeye başlanmıştır. Kırgızlarda Aksakallar Dede Korkut'ta olduğu gibi çocuğa ad verilmesi, günlük dua işleri ile kurban duası işlerinde de bulunurlar, geleneğin icrası, dini-mistik oyunlarda kargaşanın önlenmesi, cenaze işleri gibi kalabalıkların olduğu yerlerde aksakallara önemli görevler düşerdi (İsakov, Murzakulova, 2015: 476-487). Anadolu Alevi ocaklarında görülen dedelik kurumunun soy esasına bağlı olması, dede soyundan gelenlerin dede olabilmeleri de tamamen kut'un kanla aktarılması sürecine işaret etmektedir. Kut'un kanla aktarılması Türk kültür coğrafyasında Ocaklı, Ocakzade gibi kavramların ortaya çıkışının sebebinde de göstermektedir. Alevi kültür çevresinde dede soyunu ifade eden Ocaklı/Ocakzade kavramı, halk hekimliği geleneğimizde ise hekimin soyuna gönderme yapmaktadır. Kut'un kan yoluyla aktarımı Alevi ocaklarında o kana sahip olmayla (doğal yolla) başlarken sağaltma ocaklarından bu süreç "el verme" şeklinde gerçekleştirilmektedir.

aldın; senden iki oğlumuz gelecek, adınızla onlar yurdumuz oğlu olacak; halkın yetmiş yaşındakileri; onların yedi yaşında olanının elini öpsünler. Dünya bozulsa onlar sırları üstüne yatsınlar, hiç zahmet görmesinler..." dediği, bu söz üzerine Kadıncık'ın üç oğlunun olduğu, ama bunlardan birinin Hünkâr'ın sağlığında ölüp diğer ikisinin yaşadığı soylarının yürüdüğü anlatılmaktadır (Fıglalı, 1996a: 328; Fıglalı, 1996b: 151).

2.3. Bade veya Bade Yerine Kullanılan Çeşitli Nesnelere Yoluya Kut Aktarımına

Bade yoluyla kut aktarımına daha çok âşık ve destan anlatıcılarında görülmektedir. Türk dünyasında özellikle Manasçılar rüya sırasında (Çeribaş, 2012) bade içmeseler de kırmızı içerek, kum, toprak yutarak destanı icra etme ve doğaçlama yetenekleri verilmiş kişiler olarak bilinmektedir.

Söz konusu gelenekte Manasçılar, Manas'ın kahramanlarından birisi tarafından sunulan kırmızı içerek, ağızlarına atılan darı, kum ve toprağı yutarak kutsal görev kendilerine verilmiş ve böylece ilahi güçlerin yardımıyla mesleği seçmiş kabul edilir.⁵ Anadolu âşıklık geleneğinde söz konusu rüya görme ve bade içme motifinde badeyi sunma işi Hızır, Pir, Aksakal gibi kişiler vasıtasıyla vücut bulmaktadır. Bu kutlu kişiler erginlenecek kişilere kendi elleriyle üç kez olmak üzere bade içirirler ki bu badelere pir badesi veya er badesi adı verilmektedir. (Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Günay, 2008). Hacı Bektaş Vilayetnamesine göre Hacı Bektaş'ın dedesi Musâ es-Sânî, 27 Safer 203/818 tarihinde şehîd olan İmam Ali er-Rızâ ile görüşmüştür. Hacı Bektaş'ın babası, bu görüşme sonucunda, karısı Zeyneb Hatun'un İmam Ali er-Rızâ'nın ağzına alıp sonra bardağa boşalttığı

⁵ Manasçı Çoyuke Ömür Uulu rüyasında genç yaşlarda Karkıra'dan gelirken Kızıl-Kıya'nın Türgön bölgesinde uykuya dalar ve düş görür. Düşünde aksakal bir kişi ağzına darı koyup bir kâse darı da eline verir ve bunu da evine alıp git, diyerek onu yolcu eder (Çeribaş, 2012: 147). Başka bir rivayet Çoyuke'nin ağzından dinleyen yakın arkadaşı Koco Ükürov'dan alınmıştır: Çoyuke, Sarı-Too'dan ağaç soyup eve dönerken Kızıl-Kıya beline gelir ve burada atını bağladıktan sonra uykuya dalar. Uykusunda bir aksakal karşısına çıkar. Aksakal'ın önünde Kızıl-Kıya belinde bulunan yilkılar vardır. Aksakal yilkıları dağıtır ve Çoyuke'yi bir eve alıp götürür. Eve girdiklerinde döşekte, uzun boylu bir kişinin yattığını görür. Bu kişi başını kaldırır, Çoyuke selam verse de selamını almaz. O sırada evin yüklüğüne dayanmış halde kırmızı dolu deri kapları görür. Aksakal bu deri kaplardan Çoyuke'ye doldurup doldurup kırmızı verir. Çoyuke kırmızı içip dönerken, aksakal kişi "Bu adam Manas, onu söyleyip dur!" der. Aksakal, Çoyuke'yi o evden çıkarıp başka bir eve götürür. O evde de yakışıklı, sarı benizli, gözleri parlak başka bir kişi oturmaktadır. Çoyuke o evde de bir bardak kırmızı içer. Aksakal,"bu kişi de Almambet! der. Böylece aksakal Çoyuke'yi kırk eve götürüp kırk kişi ile tanıştır ve her evden kırmızı içirtir. Çoyuke rüyadan uyandığında bağladığı atının çok uzaklaştığını fark eder. Atını bulur ve evine döner. Eve dönerken Kızıl-Kıya'nın bir belinden diğerine kadar hiç durmadan Manas söyler. Bir yere kadar geldikten sonra Manas söylemeye takan kalmaz, dizginleri bırakır. Ardından başka bir yere geldiğinde içinden yine Manas söylemek gelir. Yolda sürekli Manas söylemeye devam eder, onu görenler, "cinlenmiş" herhalde diyerek izlerler. Çoyuke hiç durmadan Manas söyleyerek Börtök'e gelir. Hemen bir koyun keser ve komşularını davet ederek sabaha kadar Manas söyler, böylece Manasçı olur (Çeribaş, 2012: 148).

şerbeti içmesi üzerine dünyaya gelir ve atası İbrâhim el-Mucâb'a benzediği için İbrâhim es-Sânî adını verirler (Duran, Gümüşoğlu, 2010: 63-64).

Anadolu Alevi kültür çevresinde sakka suyu hizmeti denilen bir hizmet vardır ki bu hizmet, dede tarafından dua edilmiş suyun erkânda bulunan canlara içirilip geri kalanın serpilmesine dayanmaktadır. Söz konusu uygulamada da kut'un hem su vasıtasıyla aktarıldığı, Türk kültüründe suyun ruh sahibi bir varlık olduğu, aziz kabul edildiği, sihri bir gücü olduğu inancı diğer Türk boylarında ve Sünni Türk gruplarında da bilinmektedir.

2.4. El Verme/El Alma Yoluyla Kut Aktarma

El verme ve el alma, kut aktarma yollarından en çok kullanılan ve en yaygın olan şekillerden birisidir. El verme/el alma kut'u taşıyanla kut'u taşıyacak olan arasındaki büyüsel işlemin adı olarak da tarif edilebilir. El alma/el verme işlemi kan bağı olan kişiler arasında olabileceği gibi kan bağı olmayanlar arasında da gerçekleşebilir. Özellikle sağaltma ocaklarında el verme, potansiyel mistik gücün yine potansiyel mistik güce sahip olduğu düşünülen bir başkasına devredilmesi anlamına gelmektedir (Araz, 1995: 84-85). Anadolu Alevi ocaklarında Görgü Cemi'yle tarikata katılacak kişiler ister müshipli cemlerde isterse müshahipsiz cemlerde olsun dede tarafından üç kez pençe-i ali aba'dan (elle üç kez kişilerin sırtının üzerinde dolaştırılarak "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" sözleriyle kutsanırlar). Söz konusu pratiğin Anadolu sağaltma ocaklarında el verme/el alma şeklinde yapıldığı, bu işlem esnasında kut aktarılacak kişiye avucundan su içirme, dua edilmiş suyu eliyle içirme, avcuna tükürerek tükürüğü yalatma yoluyla el vermiş sayılır (Baysan, 2014: 78; İçli, 2013: 98).

Anadolu tarikat kültüründe el verme/el alma bir tarikat adabı olarak bilinmektedir. Buna göre el alma/el verme yoluyla tarikata intisap etme ve tövbe işlemi de yapılarak kutsal kabul edilen şeyh'in kutu müride bu şekilde aktarılmış ve erginleme gerçekleştirilmiş sayılır.

Türk tasavvuf geleneğinde el almak/el vermek ifadesi ile bir tarikata girmek, bir tasavvuf koluna kaydolmak anlamları kastedildiği gibi Bektaşilik geleneğinde ise bu duruma "nasip almak" adı verilir. Tarikata ait bir şeyi, bir töreyi yerine getirmek manasında da el almak/el vermek terimleri kullanılır: "Okumaya el almış, eli var" gibi.

Sakinin elin öptüm olup şeyh-i harabat

Eller ayağın öptüğü âdemden el aldım (Şiir: Neşât-i Mevlevî)
(Cebecioğlu, 2009: 187).

Irak Türkmenlerinde el verme işlemi, kan bağı olmadan, mistik güçleri elde ettiğine inanılan bir kişinin bu gücü bir kişiye aktarması şeklinde değil, erginlemeye ulaşmış (sembolik olarak mistik güce sahip olma) bir kişinin bünyesinde olduğu düşünülen mistik gücü bir başkasına aktarması şeklinde de gerçekleşebilir. Türkmeneli bölgesinde gerdeğe girecek damadın gerdeğe girmeden önce elini bir bekâr gence sürmesi ile de o bekârın kısmetinin açılacağına inanılır (Kalafat, 2007: 327). Anadolu Türk kültür çevresinde de

şanslı kişi ya da kişilere dokunma, onlarla bir şekilde temas kurma⁶ isteği de o kişide varlığı düşünülen kut'un aktarılması sürecini akla getirmektedir.

2.5. Nefes Yoluyla Kut Aktarma

Bu şekilde kut aktarmanın en eski örneklerini Umay ve Ayzıt kültüründe görmekteyiz. Türk inanç sisteminde Umay Ana ve Ayzıt tabiat unsurlarını birleştirerek kut yaparlar ve bebek anne karnına düşünce bu kutu bebeğe üflerler. Bu yöntem İslami inanç sisteminde ise hem Tanrı-Peygamberler ilişkisinde hem de Veli kültüründe karşımıza çıkmaktadır. Nefesle kut aktarma daha çok biyolojik aktarımın mümkün olmadığı durumlarda karşımıza çıkmakta ama biyolojik aktarımla aynı düzeyde bir kutlu gücün kişiye aktarıldığı anlamı taşımaktadır. Hristiyan kültüründe Hz. İsa'nın babasız doğumu ve Cebrail'in Meryem'e nefes üfleyerek Meryem'in hamile kalması bu bakımdan dikkat çekici örnek sunmaktadır. Hacı Bektaş Veli ile Kadıncık Ana arasındaki rivayetler de bu şekilde nefes oğlu kavramıyla izah edilmektedir. Nefes evlatlığına dayanak olan bir menkıbeye göre Hacı Bektaş'ın bir ermiş olduğu anlaşılınca, Kadıncık Ana, kocası İdris'e haber vererek O'nu evlerine davet etmiştir. Bu sırada şeyhin abdest aldığı veya ellerini yıkadığı suyu dökmeye kıyamayan Kadıncık, abdest suyunu içmiştir. Bir keresinde de abdest alırken Hacı Bektaş'ın burnu kanamıştır. Kadıncık bu suyu da içmiştir. Durum anlaşılınca Hacı Bektaş, "Senden iki oğlumuz gelecek" demiş ve gerçekten Kadıncık hamile kalmıştır. Bir müddet sonra üç oğlan çocuğu doğmuş, biri ölmüş ikisi ise yaşamıştır. Bazı Bektaşilerin inancına göre Kadıncık Ana'dan doğan ve biri Habip diğeri Hızır Lale adındaki bu çocukların ikincisinden Hacı Bektaş'ın soyu devam etmiştir (Özlu, 2015: 504).

2.6. Tükürük Yoluyla Kut Aktarma

Tükürükle/ağza tükürerek kut aktarma yolu Türk halk inançlarında da tarikat geleneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. "Parça bütünü temsil eder" ilkesinin en güzel örneklerinden sayılan tükürük, vücutta tükürük bezlerinin çalışmasıyla olarak ortaya çıkmaktadır. Vücutta ait olan tükürük, özellikle kutsalın bir tezahürü sayılan ağızda bulunmasıyla da önem arz etmektedir. İnsana ait bir salgı olan tükürük, soyu ve kanı temsil etme, dolayısıyla dini-mistik gücün zahiri yönünü göstermesi bakımlarından da halk inançlarına ve uygulamalarına konu olmuştur. Türk kültür çevresinde dini-mistik özellikleri olan bir parçanın bütünü temsil etmesi ve bunun kut aktarma için kullanılması yaygın olan bir durumdur. Kutlu kişinin kanı, nefesi, bakışı, elbisesi, tükürüğü bu parçalardan birini oluşturabilir. Anadolu halk kültüründe akıllı ve güçlü insanların daha bebekken bir kişinin ağzına tükürmesi, o kişideki özelliklerin çocuğa geçeceğine inanılmakta ve bu

⁶ Anadolu Türk kültür çevresinde aynı isimli iki kişinin arasında bulunmak şans, talih (kut) olarak düşünüldüğü gibi, evlenen erkek ya da kıza dolaylı yoldan dokunmayla da (kınasından bir parça alma, ismini ayakkabısının altına yazma, mendilinden kapma, kurdelasını veya işlediği bir yazmayı alma...) bahtın açılacağına inanılır.

durumun o kişiyi ömrü boyunca etkileyeceği düşünülmektedir. Bu türden inançların tasavvuf geleneğimizde de olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber ile Aslan Baba arasında geçen vaka bu duruma tipik bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk dünyasının manevi önderlerinden, Türk-İslam kimliğinin kurucu liderlerinden Hoca Ahmet Yesevi de birtakım manevi işaretlerle zuhur etmiştir. Menkıbeye göre Aslan Baba, Hz. Peygamberin ashaplarından biri idi. Bir rivayet göre dört yüz sene, başka bir rivayete göre de yedi yüz sene yaşamıştı. Onun Türkistan'a gelip Hoca Ahmed'i irşad etmesi manevi bir işarete dayanmakta idi. Hz. Peygamberin de iştirak ettiği gazaların birinde ashab-ı kiram aç kalıp peygamberin huzuruna gelirler. Hz. Peygamber'in duası üzerine Cebrail cennetten bir tabak hurma getirir, fakat hurmalardan bir tanesi yere düşer. Bu esnada Cebrail: "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmet Yesevi adlı birinin kısmetidir" der. Hz. Peygamber ashaptan bu hurmanın verilmesi vazifesini birinin üzerine almasını rica eder. Kimse sesini çıkartmaz. Böyle olunca içlerinden Aslan Baba bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber o hurmayı Aslan Baba'nın ağzına atar, mübarek tükürüklerinden de ihsan eder. Hemen hurma üzerinde bir perde zahir olur. Hz. Peygamber, Aslan Baba'ya Ahmet Yesevi'yi nasıl bulacağını talim ederek onun terbiyesi ile meşgul olmasını emreder (Köprülü, 1976: 28-29).

Türk sağaltma geleneğinin merkezinde kam adı verilen sihri-büyüsel işlem ustaları yer almaktadır. Kamlar, mistik güçlere sahip kişiler olarak hastalık tedavisinde başrole sahiptirler. Potapov'un aktardığına göre (2012: 282-283) Devlet Etnografya Müzesi koleksiyonu No:1277-19'da tükürçâk diye isimlendirilen ve üzerinde siyah ve beyaz at tüyünden örülen iplerle bez bir bez parçasının eklendiği bir kara koyun derisi saklanmaktadır. Kam, elinde yelpazesi olduğu halde hastayla beraber evin eşiğine oturur ve hastalık ruhuna dua okurdu. 'Tükürük' kelimesinden türeyen yelpazenin adı olan tükürçâk ise onun tedavi-büyü fonksiyonuna işaret etmekteydi. Çünkü okuyup üfleme genellikle tükürükle bitirilirdi.

2.7. Elbise (Aba/Cübbe/Hırka) Giydirme Yoluyla Kut Aktarma

Kültürlerde elbise (cübbe/hırka/sarık/üniforma v.b), onu giyen kişilerin dini-mistik yönüne dair bir işaretleme mekanizması olduğu gibi o kişilerin toplum içindeki gücüne, itibar ve iktidarına da vurgu yapan nitelikleri bünyesinde taşımaktadır. Bu anlamda elbise, Türk kültür çevresinde de dini-mistik, siyasi, askeri unvanlar taşıyan kişilerin kut'la temayüz ettiklerine birtakım işaretler bütünü olarak algılanmaktadır. Bu bakımdan bu kişiler özel günlerde, bayramlarda, mitik mekân ve zamanlarda bu elbiselerini giyerek mistik yönlerini toplumla paylaşır, iktidar ve güçlerini böylece devam ettirirler. Hatta bu kişilerin sadece elbiseleri değil, elbiselerinin üzerindeki motifler, simge ve semboller de büyük oranda bu yönlerine vurgu yapan mesajlarla yüklüdür. Siyaset ve yönetim mekanizmasında görev alanların takım elbiseleri ve frakları, din adamları ve

hocaların cübbeleri, dervişlerin hırkaları, askerlerin üniformaları bu bağlamda değerlendirilmek durumundadır.

Kut'lu kişiden bir parçanın veya bütünün alınarak kut aktarılacak kişiye verilmesi, bunun o kişiyle temas ettirilmesi, bir şekilde o kişiyle kut'lu kişi arasında mistik bağ kurulması esasına dayanan bu kut aktarma yöntemi en sık tercih edilen yöntemlerden biridir. Bu bakımlardan peygamberler hırkaları ve evliyaların hırkaları, askerlerin üniformaları, imam ve hocaların cübbeleri o kişilerdeki sihri/büyülü gücün somutlaştığı nesnelere olarak görülebilir. Kişilerden bu nesnelere geçtiği düşünülen büyü gücü (kut), bu nesnelere bütününe ya da bir parçasına sahip veya onunla temas eden kişilere de geçme kabiliyetine sahiptir. Mitik düşüncenin senkronik olduğu düşünüldüğünde ilkel dönemlerden izler taşıyan bu davranış modeli modern toplumlara bile yansımış, mezuniyet törenlerinde giyilen cübbeler, master ve doktora sınavları ile doçentlik sınavlarında gerçekleşen cübbe giydirme merasimi kut'lu ulu atanın/hocanın/büyüğün büyü (kutlu) özelliklerinin istenen kişiye aktarılması işlemi olarak inanç sisteminde yerini almıştır.

Mitik zamanlarda ve mekânlarda cübbe/hırka/üniforma giyme dini-mistik kişilerin en önemli özelliklerinden birisi olarak görülmektedir. Bu bağlama Altay şamanları ayin esnasında hayvan derisinden bir göğüslüğü olan açık cübbe ve üzerinde dağ tavuğu tüyü bulunan kırmızı bir külah giyerlerdi. Bu kıyafet Alevi dedelerinin ve Bektaşî babalarının kılığına çok benzemekte idi. (Eröz, 1990: 86). Bektaşî babalarının veya tarikat şeyhlerinin en yetenekli ve tarikatın geleneklerini sürdüreceklerine inandıkları dervişlerine bir tören eşliğinde hırka/cübbe ve taç giydirmeleri, bunu en kutsal saydıkları mekânlarda yapmaları, en kutsal kabul ettikleri zamanda ve bir ayin niteliğiyle gerçekleştirmeleri, kut'un belli kişilerde olduğuna ve yine alelâde kişilere verilemeyeceğine, herhangi bir zaman ve mekânda bu kut'un aktarılamayacağına işaret etmektedir.

Anadolu Alevi inanç sisteminde büyük önem arz eden *âl-i aba geleneği* de Hz. Muhammed'in aile fertlerini abası altına alarak onları kutsadığı, kendisine ait birtakım mistik güçlerin bu aile mensuplarına onun tarafından bilinçli bir şekilde ve abası altına alınarak aktarıldığı inanç ve düşüncesine dayanmaktadır. Bu anlamda ayin sırasında (Cem) bu mitik zamana gönderme yapmak için yola giren canların mutlaka bir örtü altına girip Hz. Muhammed'in makamını temsil eden dedeler tarafından *pençe-i âl-i aba*'dan geçirilmesi gerekmektedir.

Erginleme törenlerinin çok önemli unsuru sayılan cübbe giyme/hırka giyme pratiğine Dede Korkut Kitabı'nda rastlamaktayız. Eserde Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde boğa ile savaşıyor ve boğayı yenen Boğaç Han'a toplum katındaki yerinin değiştiğini göstermek için babası tarafından cübbe giydirilmesi gerektiği kut'lu kişi Dede Korkut'un ağzından söylenmektedir:

*Hey Dirse biglik virgil bu oğlana
Taht virgil erdemlüdür
Boym uzun bidevi at virgil bu oğlana*

*Biner olsun hünerlüdür
Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlan
Şişlik olsun erdemlüdür
Kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana
Yüklet olsun hünerlüdür
Altun başlı ban iv virgil bu oğlana
Kölge olsun erdemlüdür
Çigni kuşlu (omuzu kuş simgeli) cübbe ton virgil bu oğlana
Geyer olsun hünerlüdür (Ergin, 2004: 82-83).*

Burada sözü edilen cübbe ile Bektaşilerin ikrar veren dervişe giydirdikleri hırka arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de bir ödüllendirmenin, imtihanı başarmanın ve statü atlamanın aracı durumundadır. Geleneğe göre Bektaşiliğe giren kişi yeni bir statü ve yeni bir hayata başlamış kabul edilir. Tennure, haydariyye, taç, rakiyye, kemer ve teslim taşı, pelhenk taşı Bektaşi dervişinin giyim kuşamını tamamlamaktadır (Bal, 1997: 53).

Kübra Yıldız Altın da (2021: 524) lisans eğitimini tamamladıktan sonra akademik kariyer yapmak isteyen bir akademisyen adayının başarmak zorunda olduğu aşamalarda belli ritüellerin yapıldığını, doktora tez savunmalarından sonra başarılı olan adaya jüri üyelerinin eşliğinde doktora hocasının cübbesinin giydirildiğini, bunun bir tür *el verme pratiği* olduğunu, benzer işlemin doçentlik sözlü sınavlarında da yapıldığını, en yaşlı ve en tecrübeli üyenin cübbeyi başarılı olan doçente kendi üzerinden çıkarttıktan sonra giydirdiğini, bunun bir tür atalar kültü uygulaması olduğunu söyleyerek bahse konu olan kut aktarma biçimine de destek vermektedir.

2.8. Nazar (Bakış/Göz Atma) Yoluyla Kut Aktarma

Toplumlar tarafından bakış (nazar), daima karşıdaki insanı etkileme gücüne sahip bir durum olarak görülmüş, nazar eden (bakan) kişideki büyü gücün karşıdakini etkileme yönüne her dönemde inanılmıştır. Literatürde nazar olarak adlandırılan bu kavram çoğunlukla olumsuz özellikleriyle ortaya çıksa da nadir olarak olumlu şekillerde de görülmektedir. Kadınların hamile iken pis ve çirkin insan ve hayvanlara bakmaktan kaçınması, güzel, iyi ve akıllı insana imrenerek bakması, bebeğin ona benzeyeceğine inanması bu bakımlardan değerlendirilmelidir. Destanlarda ve diğer anlatılarda buna benzer durumlarına varlığına tanık olunmaktadır. Destanlarda merkezi kahraman, toplum tarafından ilahi birtakım özellikleri olan kişiyle biyolojik akrabalığının olmayacağı durumda o kişiyle başka şekilde bağ kurmak için çözümler aramakta, onu rüyada görme, elinden bir nesne alma, elinden bade içme vb. şekillerde manevi akrabalık kurma yolunu tercih etmektedir. Bu yollardan birisi de nazarla hamile kalma ve ilahi kişinin özelliklerinin kahramana aktarılması sürecidir. Köroğlu Destanının Uygur anlatmasında Ehmedhan'ın Zulper Ayım adlı bir kız kardeşi vardı. O ergenlik çağına gelmiş olmasına rağmen, o zamana kadar yanına erkek sinek bile yaklaşmamıştır. Zulper Ayım'ın güzel bir has bahçesi

(çaharbağ) vardı. O bu bahçede, kendisine hizmet eden seksen kadar cariyeye birlikte yaşardı. Bu cariyeler saz çalarak Zulper Ayım'ı eğlendirirler ve kendileri de eğlenirlerdi. Zulper Ayım bir gün bahçedeki taht üzerinde oturup saçını tararken, Düldül'üne binmiş, oradan geçmekte olan Hz. Eli'nin (Hz. Ali) gözü bu güzel kıza ilişir, kendi kendine "Şu ay yüzlü güzel benden bir çocuk doğursa, ne iyi olurdu! ... diye iç geçirir ve yoluna devam eder. Zulper Ayım da o anda hamile kalır (Ekici, 2004: 312).

2.9. Dua Yoluyla Kut Aktarma

Dua ve dualama, Türk kültüründe en çok rastlanan kut aktarma yollarından biridir. Ağzı dualı olarak nitelendirilen Dede Korkut ve ona benzer aksakalların, hocaların, dervişlerin, mollaların, pirlerin (kutlu annelerin/babaların) duasının kişinin kaderini, talihini etkilediğine, ileride doğacak olumlu ve olumsuz fiillerin dua ve beddua vasıtasıyla şekilleneceği düşüncesi varlığını sürdürmektedir. Dua ile kut aktarma, zamanı ve mekânı kutsamanın en tipik örneklerine Alevi-Bektaşî geleneklerine rastlanmaktadır. Kurbanın dualanması, dolunun dualanması, duvaz imamlar, lokmanın dualanması, ceme girenlerin dualanması Cem erkânının büyük bir bölümünü oluşturmakta olup bu dualar, Hz. Peygamberin makamını işgal eden Dede vasıtasıyla yapılmaktadır ki Dedeler sahip oldukları makam bakımından Hz. Peygamber ve Hz. Ali soyuna dayandırılarak onlarda kut'un varlığı meşrulaştırılmış olmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nda da Dede Korkut, toylarda, düğünlerde, ad verme ve diğer mutluluk verici işlerde kut'lu sözlerin sahibi olarak mekâna, zamana ve kişilere kut kazandırmak, bir kazayı belayı defetmek amacıyla "*Evvel ahır uzun yaşuñ uçı ölüm. Ölüm vakti geldüğünde aru imandan ayırmason, Kadir seni namerde muhtaç itmesün, biş kelime dua kılduk kabul olsun, günahuñuzu Muhammed Mustafa yüzi şuyına bağışlasun, âmin âmin diyenler didar görsün hanum hey!*" (Ergin, 2004: 232, 243) türünden dua nitelikli sözler söyler, hikâyelerin sonunda yine Dedem Korkut'un ağzından uğurlama (yom verme) işlemi ile hikâyeler bitirilir: "*Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasuñ, Kölgelüçe kaba ağacuñ kesülmesuñ, Kamın akan görklü suyuñ kurımasuñ kanatlaruñ uçları kırılmasuñ. Çapar iken ağ boz atuñ bedrümesün, çalışanda kara polat öz kılıcuñ gedilmesün, dürtişür iken ala gönderüñ ufanmasun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, ağ sakallu babañ yiri uçmağ olsun. Hak yanduran çırağuş yana tursun, Kadir seni namerde muhtaç eylesün hanum hey!*" (Ergin, 2004: 95).

Kırgızlar arasındaki yaygın bir inanışa göre bebeğin göbeği kesilirken dua edilir. Kırgızlar göbek kesilirken dua edilirse göbek kanıyla bu duanın o bebeğin kanına karışacağına ve hayatı boyunca onun kaderini etkileyeceğine inanılır. Bu sebeple Kırgızlar "*Tilegibizdi kindik kesken cerden, kindik kanı tamgan cerden ber* (Dileğimizi göbek kesilen yerden, göbek kanı damlayan yerden ver) derler (Çeribaş, 2016: 195).

Osmanlı ordu sistemini oluşturan Yeniçeri Ocağı'nın Hacı Bektaş Veli tarafından dua edilerek kutsandığı, Yeniçerilerin bu nedenle pir olarak Hacı

Bektaş Veli'yi gördükleri, Osmanlı devlet geleneğinde kılıç kuşanan, sancaklara yönetici olarak gönderilen hakanların ve şehzadelerin gülbenkler okunarak bu görevinden dolayı kutlandığı ve onlara taç giydirildiği (Altınok, 201, 202), tekke çevrelerinde şeyhlerin belli dereceye yükselen müritlerini dualadıkları, ozanlık geleneğinde çırak ozanların, ustalar arasına ya imtihan ya da ustanın duası ile katıldıkları, ahilik geleneğinde terceman denilen dualarla mesleğe girme törenleri gerçekleştirdikleri⁷, aynı geleneğin Alevi Türkmenlerde kurbanı tıglama sırasında, Bektaşilikte de tarikata girme sırasında yapıldığı, Anadolu zeybeklik geleneğinde kızanlık makamına geçen gençlerin bu makama dua ile geçtiği, devlet adamlarının büyük evliyalardan ve kutlu niteliklere sahip zatların duaları ile tahta oturduğu da bilinmektedir (Atınok, 2012: 135).

2.10. Rüya Yoluyla Kut Aktarma

Türk kültüründe rüya, sadece kut aktarma aracı değil, gelecekte olacak olayların tayini bakımından da önem arz etmektedir. Rüya, kişinin başına gelecek kötü veya iyi olayların da bir haritasını oluşturmakta, gelecekle ilgili olduğu için bünyesinde büyük oranda talih ile ilgili olayları da barındırmaktadır. Türk kültüründe özellikle erginleme eşiklerinde rüyanın büyük işlevlerinin olduğu görülmektedir. Bu bakımdan tarikata intisap, şamanlığa geçiş, âşıklığa geçiş, destancı oluş gibi statü değişiklikleri rüyadan sonra gerçekleşmektedir. (Günay, 2008). Türk kültürün rüyaların bir haberleşme yolu, Tanrı ile insanoğlu arasında bir ilişki şekli olduğu düşünülmektedir. Bu bakımlardan rüyalar Tanrı kut'unun bir aktarma biçimi olarak kabul edilmektedir. Rüyalarda kut'lu kişilerin görünmesi, onların rüyada söyledikleri, vakaların şekli, rüyaların bir tabu (kutsi) olarak herkese söylenmekten imtina edilmesi, geleceğin tayininde büyük önem arz etmesi gibi şekli ve içerik hususiyetleri rüyada (uyku anında) insanoğlunun kut'lu güçlerin etkisinde olduğunu ve bir şekilde onların güçlerinin kendilerine sirayet ettiğinin delili olarak düşünülebilir.

Oğuz Kağan'ın yanında aksakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nazırı idi. Adı Uluğ Türük idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve gümüş ok da şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: "Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin hayatın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarırsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın.

⁷ Baha Said'in aktardığı bilgilere göre ahiler arasında duacılık denilen bir meslek de varmış. Ahi Evran evladı, ahubabalık tevcih ettikleri gibi, her kasabaya bir duacı tayin edermiş. Bunlara seb'acı derler, bu seb'acılar bütün esnafın dualarını eder, yazmalarını okurlamış. Bu seb'acılık babadan oğula intikal edermiş (Baha Said, 2000: 75)

2.11. Asa/Baston/Değnek Yoluyla Kut Aktarma

Yolcular, savaşçılar, çobanlar, biniciler vb. tarafından çeşitli maksatlarla kullanılan asanın sembol olarak da önemi büyüktür. Asa, çobanın elinde hayvanları otlatırken kullandığı bir araç, yaşlıların ve yaya olarak uzun yol yürüyenlerin elinde bir destek ve silah, şaman ve büyücülerin elinde sihri bir güç vasıtası, kral veya hükümdarın elinde ise kudret ve otorite sembolü olarak kullanılmıştır (Harman, 1991: 449-450).

Asanın destek ve silah olarak kullanımı Hint ikonografyasında kendini gösterir. Asa, pek çok ilahın özellikle de ölümler krallığının muhafızı olarak ilah Yam'nın elinde bir silah, ilah Vamana'nın elinde ise bir bastondur. Budist rahiplerde asa hem baston hem de bir savunma aracıdır. Diğer taraftan manastır hayatının sembolü, bir taraftan da şeytan ve cinleri kovma aracıdır (Harman, 1991: 449-450).

Fuat Köprülü (1991: 450-452) asa/bastonun eskiden mabutlara mahsus olduğunu, sonradan onun çeşitli kuvvetlerinin tecellisi olarak peygamberlere, hükümdarlara, kâhinlere, hâkimlere ve rahiplere intikal ettiğini söylemektedir. Köprülü'ye göre dini ve hukuki semboller önceleri herhangi bir kudret ve yetkinin yalnız dış görünüşü, maddi bir görünüşü mahiyetinde olmayıp başlı başına onu teşkil eden ve ona meşruiyet veren şeydi. Düşünceye göre onu eline geçirmiş kişi doğrudan doğruya kudreti de eline geçirmiş sayılırdı.

Türk inanç sisteminin en dikkate değer ve yaşamını devam ettiren kült unsurlardan birisi ağaçtır. Türk kültüründe ağaç, hem doğum ve yaratılış sembolü, hem de çeşitli ritüellerin yapıldığı, dileklerin dilendiği, yardımına ve desteğine ihtiyaç duyulan bir nesne konumundadır. Türk kozmogonik algısında ağaç yerleri, dağları ve gökleri birleştiren kozmik bir varlık olarak da kabul edilmektedir. Dede Korkut'ta görülen ağaç soylaması temel alındığında Türklerde ağaç yaratılışın ilk anından, kutsal zamandan beri var olan, kutsal mekânların kapısı, kutsal kişilerin beşiği, peygamberlerin asâsı ve gemisi; aynı zamanda kökleri yerin en altında, başı ise göğün en yüksek yerinde kutlu bir varlık olarak anlatılır.

Kozmik dünya ağacı üst tarafıyla göklere dayanır, gövdesi yeryüzünden geçer, kökleri ise yeraltına uzanır. Kozmik dağın zirvesi, bulutların bulunduğu yere, etekleri ise yeraltına kadar uzanır. Dünya ağacı ve kozmik dağ ile ilgili mitolojik konular çeşitli halklarda yaygındır. Bu inanç, Altay Şamanizmi'ndeki bazı dua törenlerinde de görülür. Bu törenlerde ayın sırasında kam göklere çıkmaktadır. Şaman, göklere çıkmak için törenin yapıldığı kayın ağacının gövdesindeki basamaklarla ağacın göklerle bağlantılı olan tepesine çıkar. Kayın ağacı, Şaman kültüründe kutsal ağaç (bay kayıng) olarak tasvir edilir ve Şaman tefinde tasviri yapılırdı (Potapov, 2012: 51).

Türklerde kamların en önemli aletleri kutsal kayın ağacından yapılırdı. Kamlara rüyaları sırasında davul ve teferinin ormandaki hangi ağaçta olduğu ruhlar tarafından söylenir. Özellikle davulun kasağı ruhlar

tarafından seçilmiş kutsal kayın ağacından yapılırdı. Kamların geleneğine göre davulun yapıldığı kayın ağacı temiz, zedelenmemiş olmalı, yerleşim yerlerinden uzak bir yerde yetişmelidir. O ağaca evcil hayvanların yaklaşmamış ve insan elinin değmemiş olması gerekmektedir (Anohin, 2006: 58). Kamların geleneğinde sadece davulun kasnağı değil, davul iç kısmından ikiye ayrılır. Davulu ikiye ayıran sap da genç bir kayın ağacından yapılır ve bu sapın adı eezidir. Aslında eezi sapın üzerinde ölmüş ve hatırasına davulun yapıldığı şamanı temsil eden insan figürüdür (Anohin, 2006: 60).

Kamlar kutsal kayın ağacını (bay kayın) davulun üzerine ya kendine bağlanmış bir kurbanlık hayvan ile ya da tek başlarına çizerler. Bu resim aruu töse kurban verme ayinini simgeler (Anohin, 2006: 68). Kamlar davulun tokmağını da her zaman bu kayın ağacından yaparlar. Bu ağaç genç bir ağaç olmak zorundadır. Buna orbu denir. Orbu'nun uzunluğu 17 cm, kalınlığı ise 7-8 cm olur. Sapının ucu delinerek bir kayış (pildirge) geçirilir ve halka şeklinde bağlanır. Ayin sırasında orbunun elden düşmemesi için şaman bu halkayı koluna geçirir. Kayışa şeritler (köñe) ya da örgüler (manyak) bağlanır. Bütün bunlara üleker (süs, tezniyat) adı verilir (Anohin, 2006: 70).

Kayın ağacı vasıtasıyla kut aktarma yollarından birisi Şamanların çocuk isteme ayinlerinden kendini açıkça göstermektedir. Bu ayin, şamanların yaptığı özel ayinlerdendi. Ayin çadırda, ocağın yanında yapılmaktaydı. Kam ocağın başında (ot pajında), çadırın sahibesinin oturması gereken yerde, çadırın sahibi ise her zamanki yerinde, ocağın solunda otururdu. Çadırın toprak zeminine yerleştirilen yapraklı ve üzeri *beyaz kurdele (yalama) bağlı kayın ağacının* yukarı kısmı çadırın duman borusundan dışarı çıkarılırdı. Ocağın yanına kayın ağacının altına keçe serilirdi. Ağacın dalına kut için akağaçtan küçük beşik (kabay) asılırdı. Şaman tarafından göklerden üfürülen kut, duman borusundan kayın ağacındaki beşiğe düşerdi. Bir başka versiyona göre kut keçenin üzerine, ocak iyesine (ot eezi) düşer, daha sonra da Şaman sembolik olarak onu beşiğe yerleştirirdi. Anlatılanlara göre, ayin sırasında bazı erkekler şapkalarını ağacın yanına koyarak, kendilerine çocuk kutu almayı umut ederlerdi (Potapov, 2012: 61).

Anadolu Alevi gelenekleri ile Kamlık gelenekleri arasında büyük benzerlikler olduğu, Sibiry'a'dan önemli dini-kültürel unsurları Anadolu'ya taşıyarak bunları özellikle tarikat ve tekke çevrelerinde koruyabildiğimiz, Türk kültür unsurları ile İslâmî unsurlarını birleştirerek Türk Müslümanlığı denilen bir yapıya kavuştuğumuz açık olarak görülmektedir.

Anadolu Alevi geleneğinde dedelik kurumu soy esasına bağlı olarak işlemekte ve ocakların erkânları da tarikli/değnekli/asalı ve pençeli (pençe-i âl-i aba) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geleneğe göre cem sırasında talipler adına alaca değnek/tarik/erkân değneği (Eröz, 1992: 17) denilen değnekle dede tarafından kutsanmakta (sırtı sıvazlanmakta), tarikata bu

şekilde kabul edilerek veya tarikat üyeliği bu şekilde devam ettirilerek bir nevi kut bu canlılara aktarılmış sayılmaktadır.

Yörükân (2006: 72) Görgü Cemi sırasında yapılan işlemlere de genellikle erkândan geçmek veya ikrar tazelemek, baş okutma denildiğini, bu ve benzeri merasimlerle düşkünlüğün kaldırılması sırasında kullanılan *alaca değneğe* ise *erkân değneği* adı verildiğini söylemektedir. Yörükân bu değneklerin sadece kutsama anlamına gelmediğini, bu değneğin sapından alınmış, ipinden alınmış küçük parçaların evlere götürüldüğünü ve evlerde saklandığını da kaydetmektedir (Yörükân, 2006: 123). Alevilerde bu değneğin yıkandığı su da kutsal sayılır, ateşe nasıl içilen sakka suyundan serpilirse bu değneğin yıkandığı sudan da serpilir (Yörükân, 2006: 187), hatta bu değneğin yıkandığı sudan içilmesi ve uğurlu sayıldığı için eve götürülmesi ve hastalara şifa olarak içirtilmesi de çok yaygın geleneklerden birisidir, ayrıca tarikten geçme işlemi yapılan talipler bu suyun artanını alır ve mukaddes bir su olarak bir kaza bela gelmesin diye evinin bir köşesinde saklarlar (Yörükân, 2006: 351).

3. Sonuç ve Değerlendirme

Türk kültür evreninde en eski ve en geniş (kişilerden kurumlara, topluluktan devlete) inanç unsurlarından birisi de kut'tur. Türk inanç sisteminde kut, geniş anlamda Gök-Tanrı başta olmak üzere, Tanrı'ya yakın veya onunla ilişkili kişi ve varlıklara verilmiş mistik güç anlamında kullanıldığı gibi, bu gücün başka bir kişiye aktarılması sürecini, dolayısıyla "can, ruh, hayat gücü, kutlu, mutlu, şanslı, talihli, bereketli ve bolluk" kavramlarını da akla getirmektedir.

Türk inanç sistemine göre kut, başta Gök-Tanrı olmak üzere ona yakın ve onula ilişkili yer su ruhları, atalara ve Tanrı'yı yeryüzünde temsil eden kişilere (kağanlar ve şamanlara) verilmiş bir mistik güç olarak düşünülmüştür. Ancak Türklerin farklı coğrafyalarda farklı inanç sistemleriyle tanışması sonucu başlangıçtaki kut anlayışı daha genişleyerek peygamberlerin, peygamber çocuklarının, halife eşlerinin, evliyaların, bilgelerin, pirlere, hekimlerin, dedelerin, şeyhlerin, hocaların da bu kut'a sahip kişiler olduğu, hatta bazen bunların dışında bir başarıyı, şans ve talihi yakalayanlara da bu kut'un verildiği düşünülmüştür.

İnanç sistemleri büyük oranda Tanrısallıktan insaniliğe doğru evrilerek Tanrısallık olan birtakım özelliklerin insanlarda görülmesi süreci gelişmiş görülmektedir. Bu bakımdan kut, başlangıçta yaratıcı Tanrı'nın ve ona yakın mistik varlıkların (yardımcı ruhlar: Umay, Ayzıt, Suyla, Utkuçu gibi melekler) sahip olduğu bir güçken, bu gücün zamanla insanda da ortaya çıkabileceği, Tanrı'nın kendisinde bulunan kut'u başkalarıyla paylaştığı inancı gelişmiş görülmektedir. Bu düşüncenin neticesi olarak kut, hem Tanrı'dan birtakım kişilere aktarılabilen hem de kut aktarılan kişilerden başka bir kişi/kişilere geçebilen mistik güç haline gelmiştir. Yine bu düşüncede kendi doğasında mistik yapının görüldüğü kut'un, alelade aktarılması mümkün değildi. Kut'un kendisi alelade olmadığı gibi onun

başka kişi ya da kişilere aktarılması da farklı şekillerde gerçekleşebilirdi. Bu düşünce tarzı kut'un aktarılması yollarını mistik bir yapıya bağlamış, özellikle bütün-parça ilişkisi (parça bütündür, bütünü temsil eder) bu süreçte karşımıza çıkmıştır. Bu bakımlardan kut ya doğrudan (kan yoluyla) ya da dolaylı (bir araç kullanarak: nur, nefes, tükürük, dua, rüya, el verme/el alma) olmak üzere iki şekilde merkezden çevreye doğru dağıtılmıştır.

Anadolu Türk kültür coğrafyası başta olmak üzere kut'un aktarılma yollarının evliyalarda (tarikat çevrelerinde), âşıklarda, dedelerde, halk hekimlerinde (ocaklarda) varlığını açık olarak koruduğu, dedelik ve hekimlik gibi dini-mistik mevki ve mesleklerde kan yoluyla kut'un varlığına daha çok inanıldığı, tarikat çevrelerinde özellikle şeyhlik kurumlarından kan ve başka yollarla kutun geçtiğine dair inançların yaygın olduğu görülmektedir. Türk âşıklık geleneğinde her ne kadar kan yoluyla kut aktarımını varlığı bilinse de âşıklar meslek icralarını daha çok mistik rüya motifine bağlayarak daha üstün olduğuna inandıkları başka bir kut aktarımı şeklini tercih etmişlerdir. Bütün bunların sonucu olarak ister tarikat, ister bir meslek çevresinde isterse sıradan insanların arasında olsun, bahse konu kut inancı ve bu gücün kişiden kişiye geçişine dair düşüncelerin kabul gördüğü, en basit olaylarda bile kut aktarımına ait davranışların ve sözlerin günlük hayatımızı işgal ettiği bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2016). Ölümle ilgili inanış ve uygulamalar. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Ed.: Mustafa Aça), 479-493, Konya: Kömen.
- Alimov, R. (2015), II. Karabalgasun yazıtı, *Modern Türklük Araştırmaları*, C.12, S.4, 27-38.
- Altınok, B. Y. (2012). *Alevilik-Hacı Bektaş Veli-Bektaşilik*. Ankara: Ahi Kitap.
- Anohin, A. V. (2006), *Altay Şamanlığına ait materyaller*, (Çev.: Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova), Konya: Kömen.
- Araz, R. (1995), *Harput'ta eski Türk inançları ve halk hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Atsız, H. N. (1985). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Baha Said Bey (2000). *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî zümreleri*. (hzl.: İsmail Görkem), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bal, H. (1997). *Alevi-Bektaşî köylerinde toplumsal kurumlar*. İstanbul: Ant.
- Bang W. – Arat, R. R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi.
- Baysan, M. (2014). Kütahya ve çevresinde sağaltma ocakları ve yapılan tedaviler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 77-84.
- Beydili, C. (2004). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. (Çev.: Eren Ercan), Ankara: Yurt Kitap.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi.
- Çeribaş, M. (2012). *Kırgız Türklerinin Manasçılık geleneği ve Manasçılar*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

- Çeribaş, Mehmet (2016). Kırgızlarda efsun (büyü) temelli dualar, inançlar ve uygulamalar. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, [Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyum Bildirileri (Özel Sayı)], 180-205.
- Çeribaş, M. (2019). *Mecmû'ü't-Tevarih (Türklerin soyağacı ve Manas destanının tarihi kaynağı)*. İstanbul: Kesit.
- Çınar, A. A. (1996). Orta Asya Türk kültüründe işanlık geleneği. *Bilig*, 55-59.
- Deniz, B. (2012). Türklük dünyasında ölümlük halı, düz dokuma yaygı ve keçe geleneği. *Defin Kitabı*, (Ed.: Emine Gürsoy Naskali), 453-492, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Divitçioğlu, S. (1987). *Kök Türkler (kut, küç ve ülüg)*. İstanbul: Ada.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk devletlerinde idari-askeri unvan ve terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ebulgazi Bahadır Han (1996). *Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin soy kütüğü)*. (hzl.: Zuhul Kargı Ölmez), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ekici, M. (2004). *Türk dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ.
- Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Eröz, M. (1992). *Gök Tanrı dini ve Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Esin E. (2001). *Türk kozmogonisine giriş*. İstanbul: Kabalıcı.
- Fığlalı, E. R. (1996a). Hünkâr Hacı Bektaş Veli (Hayatı ve Eserleri). *Erdem*, C. 8, S. 23, 317-336.
- Fığlalı, E. R. (1996b). *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Selçuklu.
- Gökbek, A. (2012). Kuman Kıpçaklarda ölü gömme ile ilgili inanç ve âdetler. *Defin Kitabı*, (Ed.: Emine Gürsoy Naskali), 43-60, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Günay, U. (2008). *Türkiye'de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Ankara: Akçağ.
- Harman, Ö. F. (1991). "Asâ" maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.3, 449-450.
- Harva, U. (2015). *Altay panteonu-mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar*. (Çev.: Ömer Suveren), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Hünkâr Hacı Bektaş Velî velayetnamesi* (2010), (hzl.: Hamiye Duran, Dursun Gümüšoğlu), Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- İçli, A. (2013). Türk kültüründe ocak anlayışı ve Ergani Deringöze Köyü'ndeki bir ocak aile. *Karadeniz*, S. 18, 95-101.
- İsakov, A. - Murzakulova, G. (2015). Bir değer müessesesi olarak aksakallık (Kırgızistan örneği). *Değerler ve Eğitimi-II Sempozyumu-2012*, (Ed.: Recep Kaymakcan, Nuri Tınaz, Şeyma Altın, Mahmut Zengin, Ahmet Yasin Okudan, Hulusi Yiğit), 475-490, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kalafat, Y. (2007). *Balkanlardan uluğ Türkistan'a Türk halk inançları*. Ankara: Berikan.
- Kaşgarlı Mahmud (2015). *Divânu Lügati't-Türk* (hzl.: Ahmet Bican Erçilasun, Ziyat Akkoyunlu), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Köprülü, F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

- Köprülü, F. – Köprülü, O. (1991). Asâ maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, 450-452.
- Köse, S. (2019). *Anadolu Alevi kültüründe kurban ritüeli*. İstanbul: Kesit.
- Köse, S. (2021). Kültür aktarıcıları ekseninde kan bağının işlevi. *KARAM-Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/69, 143-149.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özlu, Z. (2015). Osmanlı döneminde Hacı Bektaş Veli sülalesi: Çelebiler. *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C. LXXIX, S. 285, 503-530.
- Potapov, L. P (2012). *Altay şamanizmi*. (Çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen.
- Potapov, L. P. (1996). Etnografik veriler ışığında eski Türklerin Tanrısı Umay. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.1, 213-233.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. (Çev.: Aykut Kazancıgil), İstanbul: İşaret.
- Savran, H. (2016). Kutadgu Bilig’de Tanrı ve Tanrı’nın özellikleriyle ilgili birleşik yapılar. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi (Özel Sayı)*, Ekim, 416-425.
- Yıldız Altın, K. (2021). *Türk kültüründe atalar kültü*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yörükân, Y. Z. (2006). *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*. İstanbul: Ötügen.
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız sözlüğü II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Author’s Note: Bu çalışma, 13-18 Temmuz 2021 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen II. Maarif Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuş, eklemeler ve yeni bilgilerle genişletilerek makaleye dönüştürülmüştür. / This study was presented as an oral presentation at the 2nd Education Congress held in Ankara between 13-18 July 2021, and was expanded into an article with additions and new information.